

POSLANIE NAŠEJ FILOZOFIE V PROCESE KULTÚRNEJ REVOLÚCIE*

IGOR HRUŠOVSKÝ

XI. sjazd KSČ uložil našej vede docieliť čím skôr náležitý predstih pred potrebami spoločnosti. Uspokojivé splnenie tohto príkazu týka sa v prvom rade našich akadémií, väčšiny ich pracovísk, ktoré majú podľa zákona — a mali by mať aj na základe výsledkov bádateľskej práce — výsočné postavenie v našom vedeckom živote. Táto požiadavka týka sa čoraz viacej a výraznejšie tiež spoločenských vied a teda v prvom rade aj filozofie. Pracovníci na poli filozofie, jednotlivých jej oblastí, po dlhých rokoch, ktoré uplynuli od nášho oslobodenia a najmä od Februára 1948, podľa mojej mienky sú už schopní a majú všetky predpoklady túto požiadavku aj realizovať. Je to veľmi čestná úloha. Vieme, aký veľký význam pripisuje naša strana spoločenským vedám a menovite tiež filozofii popri politickej ekonómii, novodobej histórii a vede o štáte a práve v súčasnej etape našej socialistickej výstavby. Viaceré oblasti filozofie môžu účinne prispievať k výchove socialistickeho človeka, k upevňovaniu socialistickej morálky, k prehĺbovaniu československého socialistickeho vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

Na zasadnutí skupiny spoločenských vied dňa 18. novembra 1958 v rámci IX. Valného zhromaždenia ČSAV akad. K. V. Ostrovitanov okrem iného povedal toto: „Zdá sa mi, že nielen v našej zemi, ale vôbec v krajinách socialistickeho tábora dozrela otázka zvýšenia úlohy spoločenských vied v systéme akadémií vied a vôbec v živote zemí socialistickeho tábora.“

Obdobie, ktoré predchádzalo terajšiemu obdobiu, charakterizovalo sa búrlivým rozvojom prírodných a technických vied; tento rozvoj bol základom vedeckej a technickej revolúcie, ktorá prebieha pred našimi očami. Ale rozvoj tejto vedeckej a technickej revolúcie viedol k prudkému rastu *výrobných síl* a v súčasnosti tento rast výrobných síl vyžaduje už podstatné zmeny v systéme samých výrobných vzťahov.

A toho sa v poslednom čase týkajú viac-menej všetky opatrenia robené v Sovietskom sväze: v odbore riadenia priemyslu a poľnohospodárstva, v prestavbe vzájomných vzťahov štátneho a kolchozného zriadenia, v oblasti rozšírenia socialistickej demokracie a zvýšenej úlohy odborov atď. atď. — to je iba stručný prehľad zmien, ku ktorým teraz dochádza v ekonomike i v spoločenských vzťahoch.

To všetko svedčí o tom, že teraz sa už stalo aktuálnym urobiť podstatné zmeny *aj v systéme výrobných, spoločenských vzťahov*, t. j. tých vzťahov, ktorými sa zaobera-

* Prejav akad. Igora Hrušovského na zasadnutí rozšírených vedeckých rád Filozofického ústavu ČSAV a SAV konanom v dňoch 16. a 17. decembra 1958 v Smoleniciach.

rajú práve spoločenské vedy. Pritom vzostup spoločenských vied je nevyhnutný a všetky tieto opatrenia, ktoré sa vykonávajú po línii výrobných vzťahov, sú potrebné na to, aby sa uvoľnil ešte väčší rozvoj vedeckej a technickej revolúcie, t. j. ďalší rast výrobných síl.

Zdalo by sa napríklad, že archeológia a etnografia sú také odvetvia vedy, ktoré sú vzdialené od aktuálnych problémov budovania komunizmu. No naši etnografovia vystúpili s veľmi zaujímavými námetmi na túto tému. Napríklad náš Ústav etnografie sa venuje štúdiu premeny spôsobu života robotníkov a roľníkov v období budovania socializmu a komunizmu. Tieto práce priniesli veľmi zaujímavý materiál, najmä pokiaľ ide o štúdium veľkých zmien, ku ktorým dochádza v psychológii ľudí...“

XI. sjazd KSC vytýčil pre nás ako bezprostredný cieľ dovŕšiť výstavbu socializmu. Na sjazde sa hovorilo o tom, že ak má na zmýšľanie ľudí rozhodujúci vplyv uskutočňovanie našich úloh v oblasti triednych vzťahov, v rozvoji výrobných síl a v prehĺbovaní socialistickej demokracie, významné poslanie pripadá ideologickej práci, ktorá aktívne pôsobí na dovŕšenie socialistickej výstavby v oblasti ideológie a kultúry. Bez toho je vybudovanie socialistickej spoločnosti nemysliteľné. A tu si treba uvedomiť, že proces dovŕšenia výstavby socializmu prináša stále nové otázky, ktoré treba teoreticky spracovať. Na sjazde sa hovorilo, že naši marxisticko-leninskí filozofi budú musieť rozpracovať mnoho problémov, ktoré bezprostredne súvisia s dovŕšením výstavby socializmu. V marxisticko-leninskej filozofii ide popri rozpracovávaní týchto problémov o výskum dialekticko-protirečivých črt v našom živote a revolučnej praxi. Treba prekonať zaostávanie, ktoré sa u nás prejavuje v riešení otázok vedeckého komunizmu, najmä otázok triednych premien a upevňovania socialistických spoločenských vzťahov u nás. Toto sú úlohy prvoradej dôležitosti, ktoré stoja pred našimi filozofickými pracovníkmi.

Ako vidíme, vo svetle rokovaní XI. sjazdu KSC žiada sa od našich filozofov vo zvýšenej miere všímať si otázky, ktoré sú významné z hľadiska úloh dovŕšenia kultúrnej revolúcie. Je to samozrejmé, keď uvážime, že v procese budovania socializmu vzrastá aktívna úloha nadstavby. Preto treba venovať sústavnú pozornosť zákonitostiam jej vývinu v našich historických podmienkach, konkrétnym zákonitostiam kultúrnej revolúcie u nás, aby sa výsledky využili v politickej praxi.

Veľkou a základnou úlohou, pred ktorou sú naši filozofickí pracovníci, je sústavné rozpracúvanie kategórií dialektického a historického materializmu. Správne sa konštatuje, že dosiahnuté výsledky treba použiť priamo v politickej praxi i ako metodologickú bázu jednotlivých vedných odborov.

Na základe týchto všeobecných postulátov i s prizeraním na kádrovú situáciu Filozofický ústav SAV si vytýčil perspektívne úlohy pre najbližšie dva roky. Ako svoju hlavnú úlohu zaviazal sa ústav riešiť niektoré aktuálne otázky historického materializmu. Na tejto úlohe sa podieľajú títo interní pracovníci ústavu: Strinka, Wagner, Münz, Švihran, Roško a Kopčok. Za splnenie tejto úlohy zodpovedá a o náležitú koordináciu sa stará s. Münz. Výsledky práce sa uverejnia roku 1961 vo forme zborníka. Ako svoju prvú pridruženú úlohu zaviazal sa ústav skúmať niektoré kategórie dialektického materializmu. Na tejto úlohe sa podieľajú títo interní pracovníci ústavu: Bodnár, Kopčok, Valehrach a Burica. Za náležité plnenie tejto komplexnej úlohy zodpovedá s. Valehrach. Okrem toho ústav práve dokončuje práce na zborníku *State z gnozeológie*, za účasti interných aj externých pracovníkov. Druhou pridruženou úlohou ústavu je napokon výskum dejín slovenskej filozofie

za účasti predbežne dvoch interných pracovníkov ústavu, a to s. Várossovej a Buricu. Za jej plnenie zodpovedá s. Várossová.

Takto konkrétne a podľa svojich skromných kádrových možností mieni Filozofický ústav SAV pomáhať pri ideologickej výchove našej spoločnosti a pri poskytovaní pomoci našim spoločenským i prírodným vedám.

Treba si však uvedomiť, že úspešné riešenie naliehavých otázok v jednotlivých oblastiach filozofie je podmienené vo veľkej miere bádateľskými teoretickými prácami. Želateľný spoločenský efekt marxisticko-leninskej vedy možno dosiahnuť len hlbším ponorom do teoretických merita skúmaných tém. Marxisticko-leninská filozofia nesmie prejavovať charakteristické črty pragmatizmu, ale musí dbať na vnútornú dialektiku svojho odboru pri citlivom reagovaní a prijímaní všetkých významných podnetov sociálno-politickej a kultúrnej praxe. Správne orientovaný teoretický rozvoj filozofie umožňuje vyhnúť sa improvizácii, jednostrannosti a živelnosti a takto poskytuje skutočne cenné stimuly ostatným odborom vedy a všeobecne tiež poskytuje pomoc jednotlivým konkrétnym úsekom našej budovateľskej praxe. Nie je náhodné, že Lenin pri všetkej mnohostrannej revolučnej činnosti si vždy našiel čas pre teoretické štúdium a pripisoval mu veľký význam. Je pre nás samozrejmé, že toto štúdium môže a musí byť — ak sa nemá dostať na scéne — osnované na zásadných poučkách marxizmu-leninizmu. Plne akceptujeme v tejto súvislosti slová s. Hendrycha, povedané na nedávnom aktíve vedeckých pracovníkov-komunistov: „Odmietame a bojujeme proti akémukoľvek vnášaniu úzkeho prakticismu do nášho života. Rovnako tak budeme bojovať proti planému teoretizovaniu, odtrhnutému od života.“

Je teda jedine žiadúce vytyčovať a riešiť úlohy, ktoré vyvierajú z objektívnych a konkrétnych podmienok nášho života a z perspektív nášho budovania, ale ricšit ich tvorivo, tak, aby práca filozofov prinášala maximálny ošoh. Je nám všetkým jasné, že socializmus sa nemôže rozvíjať bez tvorivej vedy a filozofie, bez prehlbovania a skvalitňovania vedeckej práce, zameranej na významné problémy. Púhe rozmeľňovanie a parafrázovanie poučiek klasikov marxizmu-leninizmu nikam nevedie. Bez seriózneho a zodpovedného štúdia a riešenia dôležitých filozofických otázok, nastolovaných z významných praktických podnetov, a to štúdia na základe konkrétneho materiálu, filozofia by strácala svoje opodstatnenie, zaostávala by za životom a neposkytovala by nikomu nič.

Nesmieme ďalej zabúdať, že stagnácia v otázkach vedeckého socializmu vyvoláva revizionistické nálady, práve tak ako kedysi vulgárny materializmus zákonite vyúsťoval do fyzikálneho idealizmu. Revizionizmus možno charakterizovať okrem iného tým, že vyzdvihuje a nesprávne zovšeobecňuje niektoré fakty negligované dogmatizmom. Revizionizmus sa rozchádza s marxistickou teóriou a je v podstate vulgárnym empirizmom. Nesmieme zabúdať, že ak v príslušnej vývinovej etape hociktovej prírodnej vedy vždy a všade sa uznáva záväznosť jej základných teoretických poučiek, aj v spoločenských vedách musí platiť záväznosť základných poučiek marxizmu-leninizmu pri štúdiu jednotlivých konkrétnych otázok. V uznesení spoločného zasadnutia prezidií našich akadémií v júni 1958 sa okrem iného vraví, že v súčasnej dobe treba sa sústrediť najmä na potieranie dogmatizmu a subjektivismu a na boj proti revizionizmu, ktorý je nateraz zdrojom najväčšieho nebezpečenstva pre jednotu medzinárodného robotníckeho hnutia.

Ako zásadne nemožno rozvíjať vedeckú teóriu bez organického spojenia s praxou (napr. experimentálnou), tak nemožno rozvíjať socialistickú teóriu bez účasti v revolučnom hnutí. Filozofia a vedecký socializmus vyžaduje pre svoj rozvoj mi-

moriadne mnoho bezprostredne aktuálnych impulzov a skúseností z politicko-spoločenskej praxe. Nie dezinterosované pozorovanie, ale účasť na praktickom pretváraní života umožňuje hlbšie poznanie. Spoločenská veda, ktorá sa postavila na stanovisko triedy, ktorej záujmy splyvajú s objektívnymi záujmami celého ľudstva, na postać robotníckej triedy, je schopná rozvíjať vedecké poznatky, odzrkadľujúce čo najpriľahavejšie objektívnu skutočnosť v jej vývinovom smerovaní. Marxistická straníkosť vedy značí zotrúvanie pri bádateľskej práci na pozíciách pokrokovej triedy a na platforme principiálnych poučiek marxizmu-leninizmu.

Vcelku možno konštatovať, že naši — poväčšine ešte mladí — filozofickí pracovníci postupne si osvojujú dokonalejšie marxistickú metódu bádania. Doterajšie výsledky ukazujú, že sa vcelku správne orientujú na najdôležitejšie úlohy, že sa snažia zbavovať sa nedostatkov, metodologicky sa prehlbovať a svoju prácu skvalitňovať.

Podľa slov s. Hendrycha „taký vedec, ktorý by bol odborníkom súčasne v niekoľkých odboroch, patrí stále viac minulosti.“ Tieto slová sa vzťahujú aj na filozofických pracovníkov, i keď je potrebné mať prehľad v širšej filozofickej a kultúrnej problematike. S. Hendrych hneď však dodal, že „sme proti obmedzenej špecializácii, proti tomu, aby sa odborník na problémy díval s klapkami na očiach a nevladol úvahy vzťah svojej práce k ostatným úsekom vedy a k celej spoločnosti... Komplexnosť a kolektívnosť vo vedeckej práci neznižujú, ale naopak zvýšia individuálne výsledky. Príspeje bezosporu k odstráneniu obmedzeného odborníctva a individualizmu, ako sa to prejavuje v kapitalistických krajinách. Kolektívna a komplexná práca vo vede povedie k správnej vyššej špecializácii, k lepšiemu uplatneniu individuálnych tvorivých schopností vedeckého pracovníka.“ Sú to nepochybne výstižné a pravdivé slová. Je správne, že sa naše filozofické pracoviská po dlhších skúsenostiach snažia — podľa kádrových možností — orientovať na niekoľko významných a kľúčových tém a riešiť ich kolektívne, totiž tak, že pracovníci sa podieľajú na parciálnych úlohách generálnej témy a systematicky si vymieňajú získavané poznatky, skúsenosti i problémy. Napokon s. Hendrych právom ešte upozornil, že „principiálnou otázkou pre rozvoj vedy je komplexnosť a kolektívnosť vo vedeckej práci... Musíme prekonať vzájomnú izolovanosť jednotlivých vedných odborov, pretože ich hranice sa poväčšine prekrývajú a ich výsledky na seba nadväzujú a sa podmieňujú. Dnes je už nemožné riešiť rad veľkých vedných problémov bez komplexnej spolupráce niekoľkých vedných odborov a vo veľkých kolektívoch vedcov.“ V ďalšej perspektíve vývinu našej filozofie nebudeme sa teda snažiť vytyčovať komplexné úlohy iba v rámci niektorej filozofickej disciplíny, ale aj v oblastiach, kde sa filozofické disciplíny stretávajú s niektorými odborními prírodných a spoločenských vied. Takto si treba v prvom rade predstavovať konkrétnu pomoc filozofie praxi. Je to na osov vedeckému rozvoju aj filozofii samej. Takáto užšia a premyslená spolupráca pomohla by rýchlejšie vyriešiť napríklad mnohé nedávno veľmi temperamentne diskutované a často nedoriešené principiálne otázky našej kultúry a umenia. Takáto spolupráca by priniesla veľký osov aj mnohým akútnym problémom našej hospodárskej výstavby. Ako príklad možno uviesť komplexný výskum niektorého JRD, na ktorom by sa podieľali naši ekonómovia, psychológovia, filozofi atď.

V dôsledku organizačnej roztrieštenosti nemohli spoločenské vedy dosiaľ u nás optimálne plniť svoje úlohy. Činnosť spoločenskovedných pracovísk vo vedeckých, školských, kultúrnych, politických, osvetových atď. inštitúciách nebola dosiaľ náležite koordinovaná. Iniciatívu našich straníckych a štátnych orgánov v tomto smere

možno vítať ako blahodarnú. Spoločenské vedy, ktorých význam v dnešnej etape výstavby stúpa, dostávajú sa na základe uznesenia vlády z augusta 1958 do štátneho plánu vedecko-výskumných prác. Jednotný plán sleduje sústredenie pracovníkov všetkých pracovísk spoločenských vied ku komplexnému riešeniu takých závažných úloh, ktoré sú celoštátneho a celonárodného významu, obohacujú kultúrnu úroveň ľudu a znamenajú podstatný prínos pre upevnenie socializmu a pre dovŕšenie kultúrnej revolúcie. Okrem toho koordinácia v celoštátnom meradle uľahčuje tvorivé rozvíjanie marxisticko-leninského svetonázoru.

Úlohy, ktoré stoja pred spoločenskovednými a filozofickými pracovníkmi, možno zadeliť do dvoch kategórií. Do prvej náležia perspektívne výskumné úlohy, vyplývajúce zo základných smerov vedy, určovaných generálnou líniou vzostupu našej kultúry, do druhej kategórie patria naliehavé a akútne otázky našej kultúrno-politickej praxe. Pri vytyčovaní obidvoch skupín týchto úloh treba pamätať na dobre uväznenú koordináciu s príslušnými pracoviskami akademií, vysokých škôl atď. V najvlastnejšom záujme platnej pomoci našej filozofie úlohám dovŕšenia socialistickej výstavby musíme čo najúčelnejšie koordinovať činnosť našich vedecko-výskumných pracovísk, pokiaľ ide o najdôležitejšie bádateľské úlohy. Z takejto koordinácie českých a slovenských filozofických pracovníkov by mohol — povedzme roku 1962 — vyplynúť zborník najkvalitnejších pôvodných prác, uverejnený tiež v niektorom svetovom jazyku. No koordinácia sa nevzťahuje len na takéto veľké podujatia, ale týka sa predovšetkým organizovania pracovných stretnutí, ktoré nevyhnutne priaznivo vplyvajú na úroveň užších a parciálnych podujatí i na ideologický a odborný rast filozofických pracovníkov. Prezídium ČSAV a predsedníctvo SAV na svojom spoločnom zasadnutí v júni 1958 sa uzniesli organizovať sústavne a na rozličných stupňoch (zasadnutia pracovísk, skupín, stretnutia jednotlivcov pracujúcich na čiastkových úlohách) spoločné rokovania o závažných problémoch rozvoja československej vedy, ďalej tiež o významných ideologických, filozofických a politických otázkach. Konkrétne navrhujem poriadat aspoň raz do roka spoločné snemovanie vedeckých rád našich ústavov striedavo v Prahe, Bratislave, resp. v Brne. Ďalej odporúčam uvažovať o častejšom organizovaní neformálnych diskusií a konzultácií pracovníkov českých i slovenských v príbuznej tématike a o rozpracovávaných otázkach. Smolenické stretnutie československých filozofov malo by byť jedným z impulzov k takejto — veľmi užitočnej — spolupráci. Smolenické stretnutie malo by byť ďalej jedným z impulzov k pracovným diskusiám filozofov a teoretických pracovníkov ostatných vedeckých oblastí. Viacerí vedeckí pracovníci už dávnejšie odporúčajú aj takéto sympóziá a sľubujú si z nich obapolný osov. Napokon navrhujem, aby sa českí a slovenskí filozofi, pokiaľ ide o kratšie, povedzme, poldňové diskusie, častejšie schádzali v Brne — už aj z hľadiska časovej ekonomie.

Som presvedčený, že rozvinutie užšej a sústavnej spolupráce československých filozofov výdatnejšie prispeje nášmu hlavnému cieľu, dovŕšeniu výstavby socializmu u nás, prehĺbeniu československého socialistického vlastenectva, k víťazstvu marxisticko-leninskej ideológie a socialistického internacionalizmu.